

İslam Felsefesinin Mâhiyeti, Alanı ve Çerçevesi

İslam felsefesi denilince ilk aklımıza gelen husus, genel anlamda bütün İslam düşünürlerinin özede de kendilerine Müslüman filozoflar denilen düşünürlerin üretmiş oldukları görüşlerin toplamı anlaşılmalıdır. Ancak bizim burada üzerinde duracağımız nokta onun özel anlamıdır. Çünkü İbn Nedim'in *Fihrist*'i, İbn Cülcül'ün *Tabakatü'l-Etibba ve'l-Hukemâ'sı*, İbnu'l-Kıftî'nin *İhbâru'l-Ulemâ bi Ahbâri'l-Hukemâ'sı* ve İbn Ebî Useybia'nın *Uyûnü'l-Enbâ fî Tabakâti'l-Etibbâ'sı* gibi klasik Tabakat kitapları, İslam filozofları (felâsife ve hukemâ) ismiyle Kindî, Ebu Bekir Razî, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi düşünürlerin hayat ve görüşlerine yer vermişlerdir. O halde İslam felsefesi, genel anlamdaki İslam düşüncesinin bir bölümü olarak, İslam coğrafyasında kendilerine Müslüman filozoflar denilen düşünürlerin görüşlerinin toplamıdır. Ancak yine de şunu ifade etmek gerekir ki, bu hükmümüz belki Gazalî'ye kadar tutarlı olabileceken, Gazalî sonrası için geçerli değildir. Çünkü tarihi süreç içerisinde İslam filozoflarının görüşlerinin önemli bir kısmı kendilerinden sonra bilhassa Kelam ve Tasavvuf düşünce geleneğine çok ciddi etkide bulunmuş ve hatta müteahhirün (sonrakiler) dönemi diye adlandırdığımız Gazali sonrasında bu üçü birbirinden ayrılmaz bir hale gelmiştir. İslam filozofları diye adlandırdığımız düşünürlerin birçok görüşü Kelâm ve Tasavvuf kitaplarına aynen girmiş ve bu sebeple her iki ilim de felsefileşmiştir. Kelâm ilmi, zaten Hicrî II. asrın sonlarından itibaren Mutezile'nin tesiriyle metafizikleşme süreci yaşamıştı. Nitekim Gazali bunun için Kelâmcılarla felsefecilerin aynı meselelerle uğraştıklarını söylemektedir (Türker, 2007: 75-92).

İslam felsefesi denilince ne anlaşıldığı konusunda diğer bir mesele onun günümüze kadar gelen ve günümüzde de yaşayan bir felsefe olup olmadığı hususudur. Gerek Batı'da, gerekse İslam dünyasında İslam felsefesinin yaşayan bir düşünce geleneği olmadığı veya en azından Miladî XII. asırdan sonra üretkenliğini yitirdiği kanaati dillendirilse de bu iki görüş de tam anlamıyla doğru bir görüş değildir. İslam felsefesi uzun süre üretkenliğini yitirmemiştir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı döneminde ciddi ürünler vermeye devam etmiştir. Davud el-Kayseri'nin, İsmail Rusûhî Ankaravî'nin, Molla Fenârî'nin, Hocasade'nin, Kemalpaşazade'nin, Molla Cami'nin, Gelenbevi'nin, Hadimî'nin, Celaleddin Devvânî'nin, Filibeli Ahmed Hilmi'nin, Nureddin Topçu'nun, Seyyid Hüseyin Nasr'ın vb. pek çok düşünürümüzün eserleri

günümüze kadar gelen süreçte İslam felsefe geleneğinin, özellikle son dönemlerde kısmen zayıflasa da, kıymetli ürünler vermeye devam ettiğini göstermektedir.

Son olarak İslam felsefesinden ne anlaşılması gerektiği ve onu başta Kelâm ve diğer bilimlerden ayıran şeyin ne olduğu üzerinde durmak gereklidir. Felsefe ile kelam arasına bir sınır koymak o kadar kolay değildir, çünkü her ikisi de benzer konuları işlemekte ve benzer soyut akıl yürütmelerde bulunmaktadırlar. Ancak şurası bir gerçektir ki, kelâmcı her zaman belli bir inancın savunusunu yapmak üzere yola çıkmakta ve inancının doğrularını ispata yönelmekte, bu ispat için de genelde cedel, yani ikna etme ve kendi görüşünü hakim kılmaya dayalı bir diyalektik metodunu kullanmaktadır. Bu açıdan çok metodlu ve düzenli hareket etmemektedir. İslam filozofu ise, aslında yegane hakikat olduğuna inandığından, aynı inancın evrensel savunusunu yapmaya çalışmakta, sadece bir Müslümana değil bütün insanlığın ortak aklına seslenmektedir. O da Tanrı'yı, vahyi, peygamberliği, öteki alemi, ruhu ispata çalışmakta ve dahası bunların aklen de gerekliliğini ortaya koyma çabası içerisine girmektedir. Özellikle de felsefe ile din, akıl ile iman arasında bir uzlaşma arayışına girmektedir. Ancak İslam filozofu, bunu belirli bir inanç grubunun kabul edebileceği öncüllere, yani cedele dayanarak değil, mutlak anlamda aklın kurallarıyla, mantık kurallarına dayanarak yapmaktadır. O halde İslam filozofunun yapmaya çalıştığı şey; diğer ilmî geleneklerden metodoloji bakımından ayrılmakla birlikte, gerçekte hem diğer ilim dallarıyla hem de bütün insanlık alemiyle, temeli akıl olan ve nakille, yani dinle asla çatışmadığına inandığı, bir evrensel ortak dile ulaşmaktır. İslam felsefesi bu ortak akli ve dili, Grek felsefesi kadar ve hatta ondan daha fazla geliştirdiği için asırlar boyunca doğu ve batıdaki düşünce yapılarını etkilemiş ve onları beslemiştir. Hâlâ da beslemeye devam etmektedir.